

Prof. dr hab. Krzysztof Firlej
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Katedra Strategii Zarządzania i Rozwoju Organizacji

Kraków, 15.03.2019 r.

R E C E N Z J A

**PRACY DOKTORSKIEJ
MAGISTRA
RYSZARDA PAWŁOWSKIEGO**

pt. RACJONALNOŚĆ WYKORZYSTANIA SPRZĘTU TECHNICZNEGO I PALIW PŁYNNYCH W GOSPODARSTWACH ROLNYCH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Praca doktorska magistra Ryszarda Pawłowskiego, opracowana została pod kierunkiem prof. UE dr hab. Anny Marii Olszańskiej, w Katedrze Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej na Wydziale Inżynieryjno-Ekonomicznym Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Problematyka pracy jest powiązana z szeroko pojętą racjonalnością, którą Autor postanowił opisać i zbadać zarówno w stosunku do wykorzystania urządzeń technicznych, jak również umiejętności ich celowego użycia, a także nośników energii, które te urządzenia napędzają. W przypadku celowego działania, którego skutkiem ma być osiągnięcie najwyższych efektów uzasadnione jest działanie przemysłane, rozsądne i logiczne, ale zarazem rozumne i efektywne.

Autor zwraca szczególną uwagę na powiązanie postępu technicznego z wprowadzaniem nowoczesnych rozwiązań do działalności gospodarczej, rozumiejąc „racjonalne wykorzystanie” przez pryzmat stosowania techniki z równoczesnym wprowadzaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych i technicznych w gospodarstwach. Uważa więc, że „... efektywność i nowoczesność są

w ciągłej zmianie powodującej rozwój techniki”. Mówiąc krótko całe opracowanie zostało poświęcone wyszukiwaniu racjonalnego gospodarowania posiadanymi w gospodarstwie sprzętem technicznym i paliwami płynnymi. Dla wsparcia tak określonej tematyki podjęto się wykonania badań określających stan posiadania oraz stopień zaawansowania technicznego sprzętu w gospodarstwach rolnych, a także poziomu zużycia przez nie paliw płynnych wykorzystywanych do prac na terenie województwa dolnośląskiego.

Zauważając problemy występujące w gospodarstwach rolnych w zakresie prowadzonej przez nie gospodarki paliwowo-energetycznej Autor wykonał diagnozę tworzenia przez nie zapasów paliw, sposobu ich magazynowania, transportu, oraz stosowanych urządzeń do przyjmowania i wydawania paliw, a także badanie stanu infrastruktury oraz wyboru sposobu dostaw i dostawców paliw płynnych do gospodarstw rolnych.

Na uzyskiwaną w gospodarstwach efektywność produkcji wpływa szereg działań i procesów oraz nakładów pracy i nośników energii. Jednym z celów pracy było więc ustalenie tych działań, które mogą wystąpić wewnątrz gospodarstw, i których intensyfikacja może istotnie wpływać na podnoszenie konkurencyjności w analizowanych gospodarstwach.

Odnosząc się do tytułu pracy należy zauważyć, że jest on zapowiedzią podjęcia istotnej i wciąż aktualnej dyskusji naukowej nad racjonalnością wykorzystania sprzętu technicznego i paliw płynnych w gospodarstwach rolnych, które należy zaliczyć do podstawowych uwarunkowań ich dochodowości. Skonstruowanie tytułu w ten sposób okazało się trafne, gdyż zawarto w nim główny problem i obszar badawczy, co umożliwiło prawidłową konceptualizację struktury rozprawy i ukierunkowało operacjonalizację badań empirycznych.

Oceniając z kolei podjętą tematykę rozprawy należy zauważyć jej duże walory poznawcze na polu badania efektywności pracy w gospodarstwach rolnych w Polsce, której uwarunkowań należy poszukiwać „...w: strukturze agrar-

nej, wielkości i strukturze zatrudnienia, zasobach i jakości ziemi, poziomie i jakości nawożenia, poziomie wyposażenia w sprzęt mechanizacyjny, intensyfikacji produkcji i stosowanych technologiach, warunkach klimatycznych i zasobach wody, innych czynnikach bezpośrednio nie zdefiniowanych, a związanych z bliższym, rynkowym i dalszym, prawno - ekonomicznym otoczeniem gospodarstwa rolnego”.

Zaproponowanie takiej konceptualizacji badań przeprowadzonych zarówno na niwie teoretycznej, jak i empirycznej umożliwiło przeprowadzenie wyjątkowo szczegółowej diagnozy polegającej na zbadaniu w gospodarstwach rolnych województwa dolnośląskiego możliwości wypracowania i zdyskontowania efektu przewagi konkurencyjnej, wynikającej z optymalnego wykorzystania paliw i sprzętu mechanizacyjnego.

Wobec powyższego jednoznacznie można stwierdzić, że zarówno część teoretyczna, jak i empiryczna wyraźnie sytuje recenzowaną dysertację **w obszarze nauk ekonomicznych**.

Przy pisaniu opracowania wykorzystano dane pochodzące z gospodarstw rolnych, a także dane z Głównego Urzędu Statystycznego, które wsparły podjęcie przez Autora próby szacowania zużycia paliw przy uwzględnieniu mocy znamionowych silników ciągników rolniczych, a także badaniu doboru środków mechanizacyjnych w gospodarstwach względem ich wydajności i zapotrzebowania na pracę oraz w odniesieniu do norm eksploatacyjnych dla nich przypisanych.

Układ i tezy pracy

Praca liczy 375 stron samego tekstu, w tym jedynie trzy strony zajmuje spis treści. Ponadto zawiera bardzo obszerną bibliografię w podziale na publikacje zwarte i czasopisma, źródła informacji pochodzące z Internetu, źródła statystyczne, opracowania inne i źródła prawa. Łącznie Autor powołuje się na 105

pozycji literaturowych, 38 źródeł statystycznych, 22 akty prawne, 31 źródeł internetowych i 10 opracowań innych. Spośród cytowanych prac ponad 13 (niepełna 12 % powoływanych prac) to literatura zagraniczna – głównie angielska i amerykańska, ale niestety świadcząca o bardzo skromnej kwerendzie źródłowej. Wstęp pracy, większość tekstu zawartego w sześciu rozdziałach pracy i podsumowanie mają zdecydowanie charakter merytoryczny, a ich treści prawidłowo odnoszą się do zapowiedzianych tytułów.

Ponadto w pracy zamieszczono spis tabel, spis rysunków, spis załączników i streszczenie pracy doktorskiej w języku polskim i angielskim.

We wstępie sformułowane zostały **cele pracy w postaci celu głównego i celów szczegółowych**. **Cel główny pracy** został dobrze osadzony jako przedmiot rozważań w rozprawie, dotyczył określenia wpływu racjonalnego wykorzystania sprzętu technicznego i paliw płynnych na konkurencyjność gospodarstw rolnych w województwie dolnośląskim. Autor wsparł cel główny aż **siedmioma celami szczegółowymi**, które de facto można było zamknąć w trzech, jako dotyczące stosowanej technologii w gospodarstwach rolnych, wykorzystania paliw płynnych i ich uwarunkowań oraz określenia możliwości osiągnięcia przewagi konkurencyjnej wynikającej z racjonalnego wykorzystania sprzętu mechanizacyjnego i zużycia paliw płynnych w badanych gospodarstwach. Oczywiście wybór Autora uznaję za prawidłowy mając na uwadze, że w trakcie realizacji zapowiedzianych badań Autor w sposób pedantyczny, w każdym z rozdziałów opisał realizację zapowiedzianych celów szczegółowych.

Prezentacja celów pracy ma miejsce bezpośrednio przed przedstawieniem **głównej hipotezy badawczej i sześciu hipotez szczegółowych**. Sformułowaną **główną hipotezę badawczą** należy uznać za trafną, gdyż postanowiono w niej testować zjawisko polegające na tym, że „... zintensyfikowanie działań w gospodarstwach rolnych na rzecz racjonalnego wykorzystania sprzętu technicznego i paliw płynnych do produkcji rolniczej istotnie zwiększa możliwości konkurencyjne gospodarstw”. Przedstawiona hipoteza badawcza jest prosta, ale zarazem

logiczna i wystarczająca do realizacji założonych celów badawczych w przedstawionej pracy. Hipoteza główna została uzupełniona o **hipotezy szczegółowe**, w których testowano między innymi racjonalne wykorzystanie sprzętu mechanicznego podczas prac polowych i wykorzystanie potencjału technicznego jako wspierające i mające wpływ poprawę konkurencyjności gospodarstw rolnych. Podobnie jak cele szczegółowe, tak hipotezy szczegółowe zobowiązały Autora do szczegółowości w operacjonalizacji wykonywanych i opisywanych badań.

Struktura, metody i merytoryczna ocena treści pracy

Prezentowana praca doktorska rozpoczyna się od **teoretycznego i metodycznego przedstawienia koncepcji opracowania**, w którym standardowo opisano podstawowe pojęcia i definicje wymagane w tego rodzaju opracowaniach, jak również odniesiono się do metodycznych i merytorycznych podstaw badań, doboru metod badawczych i próby reprezentatywnej badań, a także omówiono kwestionariusz ankiety oraz sposób pozyskiwania danych informacyjnych.

Przyjęte przez Autora **metody badawcze** do wykonania obliczeń uważam za prawidłowe i wystarczające dla tego rodzaju opracowania. W przypadku oceny racjonalnego doboru sprzętu mechanicznego posłużono się trzema podstawowymi **grupami metod, takimi jak; wskaźnikowe** (wyrażających stopień wykorzystania maszyn w stosunku do powierzchni użytków rolnych), **czynnikiowe** (oceniające czynności i ich krotkość w stosunku do struktury upraw) i **technologiczne** (wykorzystujące karty technologiczne i wykresy sieciowe czynności).

Oceniając stronę metodologiczną dysertacji należy zauważyć, że Autor już we wstępnej części pracy wymienia i opisuje wiele metod badawczych, które wykorzystał w swoich badaniach. W operacjonalizacji prowadzonych badań wykorzystano wiele przydatnych metod o charakterze statystycznym, w których dominowały szeregi czasowe. Niestety w zaprezentowanej pracy nie odnalazłem klucza do doboru zmiennych wyjściowych, czyli zostały one wybrane przez Autora

dowolnie, a w badaniach ilościowych dobór analizowanych charakterystyk ma znaczenie zasadnicze.

Jako prawidłową oceniam również przeprowadzoną przez Autora **kwerendę literatury, a przede wszystkim jej krytyczną analizę** dotyczącą teorii czynników produkcji w rolnictwie, konkurencyjności, jak również teorii efektywności ekonomicznej gospodarstw rolnych.

W sposób należyty dokonano **weryfikacji wymaganych danych statystycznych**, jak również prawidłowo zestawiono pytania ankietowe w przygotowanym kwestionariuszu. Informacje zostały uzyskane podczas wywiadów standaryzowanych przeprowadzonych z właścicielami reprezentacyjnej grupy gospodarstw.

Jako prawidłowe oceniam także metody użyte podczas przetworzenia i prezentacji danych.

Badania zostały wsparte **określeniem próby badawczej** wymaganej do prowadzenia badań za pomocą metody doboru celowego, warstwowego wielostopniowego i proporcjonalnego, które umożliwiło wyliczenie właściwej próby dla wszystkich badanych cech w odniesieniu do zbiorowości generalnej.

Ostatni z podrozdziałów w tej części został poświęcony metodzie szacowania i oceny zużycia oleju napędowego do produkcji rolnej, gdzie w jego treści odnajdujemy porównanie nakładów pracy, zużycie oleju napędowego z mocami eksploatacyjnymi silników ciągników i samobieżnych maszyn rolniczych oraz oszacowanie zużycia oleju napędowego w Polsce i województwie dolnośląskim. Biorąc pod uwagę treści zawarte w tym podrozdziale (1.7) **uważam, że jego usytuowanie powinno zostać przesunięte do części analityczno-empirycznej, gdyż trudno go zaliczyć do teoretycznych, a także metodycznych podstaw opracowania.**

Pozostałe z rozdziałów noszą cechy zarówno treści teoretycznych, a także analityczno-empirycznych. **W rozdziale drugim** podjęto problematykę zużycia energii w sektorze rolnym Unii Europejskiej, Polski i Unii Europejskiej przez

pryzmat finalnego zużycia energii ogółem i do produkcji rolniczej. Scharakteryzowano nośniki energii wykorzystywane w gospodarstwach rolnych, ich strukturę i poziomy zużycia oraz określono zaopatrzenie gospodarstw rolnych w paliwa płynne w Polsce i województwie dolnośląskim. Prowadzona analiza niestety mieści się **w różnych interwałach czasowych** np. wykorzystanie energii finalnej w sektorach Unii Europejskiej i Polski w latach 1995-2013; zużycie bezpośrednie nośników energii w Polsce w latach 2004-2014; zużycie energii w sektorze rolnym gospodarki polskiej według nośników w latach 1998-2015, a z kolei skumulowane zużycie nośników energii w rolnictwie Polski w latach 2003-2014. W prowadzonych tego rodzaju analizach porównawczych wymagana jest bardziej zaawansowana pedantyczność. Zauważalne jest to także w dalszej części pracy, gdzie występują dowolne interwały czasowe np. w tabeli 28, rys. 17, 18, 20, 23 itd. Jeszcze inną formułę podziału zaprezentowano na rysunku 27, gdzie Autor postanowił określić strukturę zużycia energii w sektorze rolnym Polski w rozbiciu na podstawowe nośniki w latach 1998-2015, dzieląc je na okresy o dowolnej długości lat (4,6,5,1). Na szczęście w większości tego rodzaju prezentacja danych nie wpływa na interpretację zachodzących zjawisk, gdyż Autor z reguły ocenia w swych badaniach interwał czasowy w postaci pierwszej dekady do wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Pomimo wskazanych przeze mnie uchybień i drobnych uwag rozdział został dobrze przygotowany koncepcyjnie, zawiera wymagane treści merytoryczne, a część analityczna jest prawidłowo nakreślona.

W rozdziale trzecim scharakteryzowano produkcję rolniczą w województwie dolnośląskim w aspekcie istniejącej koniunktury gospodarczej i uwarunkowań przyrodniczych. Podano wymagany podział administracyjny, statystyczny i funkcjonalny województwa, scharakteryzowano jego ukształtowanie, gleby i warunki klimatyczne. Interesującym podrozdziałem w zakresie otrzymanych wyników okazał się omawiający waloryzację rolniczej przestrzeni produkcyjnej, w którym Autor zaprezentował wartości wskaźników waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej województw w Polsce, wskazując że wartość omawianego

wskaźnika dla województwa dolnośląskiego jest bardzo wysoka. W rozdziale tym dokonano także charakterystyki stanu sektora rolnego województwa dolnośląskiego na tle kraju i Unii Europejskiej, przedstawiając użytkowanie gruntów i powierzchnię zasiewów, stosowane technologie w produkcji roślinnej, rozkład i liczbę gospodarstw rolnych według grup obszarowych, produkcję zwierzęcą, produktywność i dochody gospodarstw oraz aspekty demograficzne i zatrudnienie w rolnictwie. Rozdział ten jest typowo faktograficzny i moim zdaniem powinien zostać zmieniony (przynajmniej w dużej części) pod względem następowania w kolejności z rozdziałem poprzednim w strukturze pracy. Pomimo tego jego jakość conceptualną, merytoryczną, poprawność prezentowanych treści i opisane badania analityczne wynikające z przeprowadzonych badań oceniam bardzo wysoko.

Rozdział czwarty pracy prezentuje wyposażenie badanych gospodarstw w środki mechanizacyjne i ich wykorzystanie do produkcji rolniczej w Unii Europejskiej, Polsce i województwie dolnośląskim. Autor przedstawia w nim rynek maszyn rolniczych, wyposażenie gospodarstw w siłę pociągową i opisuje sprzęt mechanizacyjny posiadany przez gospodarstwa. Ponadto analizuje wykorzystanie sprzętu mechanizacyjnego (ciągników rolniczych, kombajnów zbożowych, przyczep rolniczych, siewników polowych, ciągnikowych opryskiwaczy polowych, agregatów uprawowych, samochodów ciężarowych i osobowych, podstawowego i pozostałego sprzętu mechanizacyjnego) względem jego normatywnych możliwości eksploatacyjnych. Rozważania analityczne zostały podsumowane prawidłowo przeprowadzonym dyskursem na temat perspektyw (w okresie najbliższych 5 lat) dotyczących zamierzeń inwestycyjnych właścicieli w środki techniczne produkcji badanych gospodarstw rolnych. Rozdział oceniam pozytywnie, prezentowane treści są wsparte prawidłowo przeprowadzoną kwerendą źródłową, a przedstawiona perspektywa zamierzeń inwestycyjnych wynika z informacji uzyskanych podczas badań terenowych.

Kolejny piaty rozdział pracy to analiza zaopatrzenia i zużycia paliw płynnych w badanych gospodarstwach, w którym Autor bada dystrybucję paliw płynnych na rzecz badanych gospodarstw, ich wyposażenie w urządzenia techniczne do magazynowania paliw, kryteria i czynniki decydujące o wyborze dostawcy paliw. W rozdziale przeprowadzono także analizę cen paliw płynnych zużywanych w sektorze rolnym oraz zrelatywizowano cykl produkcyjny w rolnictwie w aspekcie poziomu zużycia wybranych paliw płynnych. Zaproponowane badania i przeprowadzone analizy w rozdziale zostały wykonane z dużą starannością przez Autora, co w tym przypadku należy podkreślić jako aspekt pozytywny. Niektóre z nich można uznać jednak za aż nazbyt szczegółowe.

W ostatnim, **szóstym rozdziale** pracy odniesiono się do wpływu racjonalnego wykorzystania sprzętu mechanizacyjnego i paliw płynnych na konkurencyjność gospodarstw województwa małopolskiego. Podobnie jak poprzedni rozdział został on zestawiony w formule opisywanych wyników badań empirycznych, obrazujących tym razem czynniki decydujące o poziomie konkurencyjności gospodarstw rolnych, zagadnienia bezpośrednio odnoszące się do konkurencyjności gospodarstw rolnych województwa dolnośląskiego w stosunku do pozostałych województw i jej poziomu. Zobrazowano w nim, jak wykorzystanie sprzętu mechanizacyjnego i paliw płynnych może wspierać konkurencyjność gospodarstw rolnych, a także dokonano oceny możliwości osiągnięcia przewagi konkurencyjnej w wyniku intensyfikacji racjonalnych działań. Także ten rozdział został napisany przez Autora starannie i szczegółowo, co prawdopodobnie można uznać jako rezultat nabywanego doświadczenia i terminowania Autora podczas pisania opracowania. Należy też podkreślić właściwą jakość dobieranych zmiennych badawczych, prawidłowe podejście koncepcyjne i poprawne oceny wyników przeprowadzonych badań.

Praca jest zakończona zwięzłym **podsumowaniem**, w którym autor odniósł się do głównych zamierzeń badawczych pracy, osiągnięcia celu głównego i rea-

lizacji poszczególnych celów cząstkowych oraz sformułowanych we wstępie hipotez. Faktycznie jest to ocena wykonania realizacji celów pracy i weryfikacja hipotez badawczych, jak również sformułowanie ogólnych wniosków.

Oceniając całość opracowania w obszarze jego **struktury** stwierdzam, że zaprezentowana praca doktorska jest wielokrotnie złożonym hierarchicznie opracowaniem, niemniej jednak jej układ jest czytelny i logiczny. Zarówno część wstępna opracowania, przedstawione w niej cele i hipotezy badawcze, jak również **proponowane do przeprowadzenia badań empirycznych metody badawcze posiadają jasną i prawidłową formę**. Przyglądając się zaproponowanym treściom w kolejno uporządkowanych rozdziałach uważam, że układają się one **w dobrze skonstruowaną i uargumentowaną merytorycznie całość** (pomimo wcześniejszych uwag), w której rozwinięto badane zagadnienia, zarówno teoretycznie, jak i empirycznie, co umożliwiło odniesienie się do nich w końcowej części pracy.

Zaproponowany **wywód teoretyczny**, jak wynika z treści głęboko przemyślany, czego dowodzą zaprojektowane przez Autora badania, uważam za prawidłowy i wystarczający. Autor zestawiał w pracy **wiele konkluzji** podsumowujących poszczególne części pracy, które były wsparte oceną badanych zjawisk i były fundamentalną podstawą formułowania znakomitej większości **wniosków ogólnych**.

Należy podkreślić, że większość wniosków, a szczególnie te wynikające z części analitycznej dysertacji są rezultatem osiągnięcia **celów naukowych**, jak również zostały sformułowane na podstawie **weryfikacji hipotez badawczych**.

Podsumowując dokonania Autora **na polu dyskusji naukowej** w obszarze racjonalności wykorzystania sprzętu technicznego i paliw płynnych w gospodarstwach rolnych województwa dolnośląskiego, ich koncepcję i sposób prowadzenia procedury badań zarówno teoretycznych, jak i empirycznych - poza kilkoma przedstawionymi wyżej zastrzeżeniami - **stwierdzam wysoki poziom merytoryczny całej dysertacji**.

Ocena formalnej strony pracy

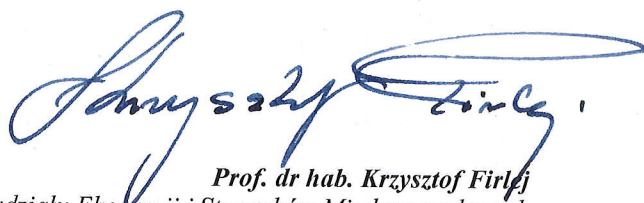
Przeglądając **stronę formalną recenzowanej pracy**, stwierdzam, że nie zawiera ona poważniejszych błędów i braków. W tekście można jednak znaleźć kilka niedociągnięć redakcyjnych i stylistycznych, ale ich niewielka liczba błędów korektorskich nie wpływa znacząco na ocenę całości opracowania. Ogólnie stwierdzam, że praca doktorska magistra Ryszarda Pawłowskiego prezentuje **właściwy poziom formalny** i jako tekst naukowy nie budzi poważniejszych zastrzeżeń.

Wniosek końcowy

Reasumując powyższe rozważania uważam, że praca doktorska magistra Ryszarda Pawłowskiego pod tytułem:

„Racjonalność wykorzystania sprzętu technicznego i paliw płynnych w gospodarstwach rolnych województwa dolnośląskiego”

spełnia wymogi stawiane tego rodzaju rozprawom naukowym i **może być podstawą** do prowadzenia przez Radę Naukową Wydziału Ekonomii Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu dalszych **czynności związanych z uzyskaniem przez Autora stopnia doktora nauk ekonomicznych**.

Prof. dr hab. Krzysztof Firląg
Dziekan Wydziału Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Dean of Economics and International Relations Faculty
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Cracow University of Economics
Kierownik Katedry Strategii Zarządzania i Rozwoju Organizacji
Head of Department of Strategy Management and Organization Development
31-510 Kraków, ul. Rakowicka 27; pawilon U, pok. 410; NIP: 675-000-63-46

